

Rezumatul tezei de doctorat

Doctorand **Drăghici Sonia**

Tema fundamentelor constituționale ale dreptului civil nu formează obiectul unor cercetări doctrinare conturate în doctrina juridică română sau franceză, singurul studiu dedicat acesteia fiind cel al profesorului Luchaire din 1982, publicat sub impulsul evoluției pe care începuse să îl cunoască în acea perioadă jurisprudența constituțională relativă la drepturile individului. De altfel, apariția termenilor de *baze* sau *fundamente constituționale* are loc tocmai în cadrul analizelor orientate către acest tip de jurisprudență, și mai exact a modalității în care instanța constituțională raportează în deciziile sale instituțiile și principiile fiecărei ramuri de drept la cele cuprinse în Constituție, din perspectiva garantării supremației acesteia.

Însă chiar dacă jurisprudența constituțională reprezintă în cele două sisteme juridice principalul mijloc al consacării fundamentelor constituționale în dreptul civil, analiza acestei noțiuni presupune într-o primă fază identificarea unui suport teoretic care îi susține existența și specificitatea. Din această perspectivă, lucrarea analizează într-un prim titlu noțiunea de fundament constituțional din perspectiva construcției acesteia în cadrul teoriilor pozitivistice și a elaborării sale istorice.

Se observă astfel că definirea dreptului ca *sistem auto-productiv* de către teoriile pozitivistice corespunde unei realități politice și juridice reprezentată de consacrarea statutului ca singură sursă a normativității, în sensul instituirii Constituției acestuia ca singurul punct de plecare în stabilirea unui mecanism de elaborare a normelor juridice. În baza acestui monism al surselor dreptului și atâta timp cât „fundamental” corespunde în limbajul

juridic încercărilor de a răspunde motivului pentru care trebuie să ne conformăm prescripțiilor juridice, rațiunii pentru care acestea sunt obligatorii, noțiunea de fundament constituțional se conturează ca o noțiune în care se reflectă percepția asupra juridicului impusă de stat în considerarea suveranității sale.

Abordarea dreptului ca sistem deplasează așadar problema stabilirii criteriilor juridicității de la normă la sistem, problema juridicității normelor devenind o chestiune de apartenență a acestora la sistemul juridic statal, în cazul fiecărei norme trebuind să fie stabilită o astfel de relație de apartenență la ordinea juridică denumită *validitate*. În cadrul sistemelor auto-productive validitate este modalitatea specifică de existență a normelor, și exprimă relația dintre două norme în baza căreia una dintre ele constituie fundamentul validității celeilalte, în sensul respectării criteriilor de juridicitate impuse de sistemul în chestiune. Pe scurt, validitatea exprimă o relație de apartenență a normei la sistemul juridic în baza căreia aceasta capătă statutul de normă juridică. Astfel, principala problemă a juridicității devine aceea de a ști *care sunt cerințele pe care o normă este autorizată* de sistemul juridic în chestiune *să le transforme în condiții de validitate*.

Definirea dreptului ca sistem normativ structurat de o combinație a principiilor statice și dinamice, ce are ca element definitoriu unitatea și coerența elementelor sale, impune existența unui raport complex de validitate între normele sistemului în care validitatea-condiție a juridicității nu are în vedere doar respectul procedurii de adoptare a normei, ci și corespondența de fond între norme, ca rezultat al transformării tuturor cerințelor care privesc normele inferioare în condiții de validitate.

Pozitivizarea unui drept natural al drepturilor fundamentale al căror vector este Constituția, transformă drepturile fundamentale în fundament al

oricărei comunități umane, calitate care le permite acestora să contribuie la definirea percepției asupra juridicului existentă în acele sisteme juridice care le recunosc ca valori supreme.

Fundamentul constituțional al dreptului civil se construiește astfel în spațiul teoriilor pozitivistice ca o noțiune care desemnează criteriile formale și materiale regăsite în Constituția statului, în funcție de care este apreciat caracterul juridic al normelor specifice acestei ramuri de drept.

Atâta timp cât fundamentul constituțional este legat de existența unei constituții și reprezintă concepția asupra juridicului pe care aceasta o imprimă asupra ordinii juridice, fiind o noțiune specifică oricărei forme de organizare politică, analiza contextului politic și juridic revoluționar devine esențială pentru conturarea acestei noțiuni, revoluția de la 1789 și adoptarea codului civil de la 1804 și 1865 constituind momente juridice care definesc principiile statului modern.

În contextul în care modernitatea politică de la 1789 se caracteriza în modul cel mai direct prin emanciparea de autoritățile religioase, *autonomia* devenind esența naturii umane exprimată prin convingerea că omul are natura de a-și stabili propria natură sau cel puțin că trebuie tratat ca și cum ar fi capabil, analiza principiilor impuse de constituționalismul revoluționar subliniază existența în ordinile juridice construite pe acest model a unei structuri ierarhice a ordinii juridice, în care libertatea individului încadrează orice acțiune normativă, în sensul în care puterea politică nu are sarcina de a organiza societatea în funcție de un anumit adevăr și de a-l impune astfel, singura rațiune de a fi a acesteia constând în protejarea drepturilor omului, ca mijloace ale înfăptuirii autonomiei ce permite libera căutare a unui adevăr propriu.

Adoptarea celor două coduri civile nu are loc însă într-un regim politic structurat pe aceste principii, nici Constituția anului VIII și nici Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris neconstituind texte constituționale în acord cu natura constituționalismului. Se observă însă faptul că drepturile omului reprezintă în mod concret principii pe structura cărora este adoptat codul civil, în sensul în care Revoluția franceză și Declarația drepturilor prin care acestea au fost consacrate, au reprezentat fundamentele unei noi ordini politice și juridice.

Raportarea codului civil la drepturile omului din perspectiva analizei gradului în care acestea se reflectă în codul civil evidențiază natura contextuală a acestor principii, al căror conținut evoluează în funcție de morala socială dominantă și de convingerile juridice ale celor care sunt chemați să le aplice. Erau considerate astfel în 1804 norme juridice acele dispoziții din codul civil care reglementau condițiile în care tatăl își putea încarcera copilul minor într-o închisoare privată sau cele prin care se prevedea posibilitatea femeii de a divorța pentru motiv de adulter doar dacă soțul își aducea concubina în locuința comună.

Analiza elaborării istorice a fundamentelor constituționale subliniază așadar pe de o parte poziția centrală pe care drepturile individului o dețin printre criteriile de definire a juridicității, și deci în cadrul noțiunii înseși de fundament constituțional, și pe de altă parte dependența acestei noțiuni de spațiul politic și juridic în care este analizată.

Analiza procesului de consacrare a fundamentelor constituționale în dreptul civil este continuată Titlul II al primei părți prin delimitarea acestora ca noțiune ce însoțește procesul de atribuire a juridicității normelor civile de procesul de constituționalizare prin care se desemnează pe de o parte o transformare a substanțială a dreptului civil sub acțiunea instanțelor

constituționale, și pe de alta atribuirea unei valori constituționale a principiilor specifice acestei ramuri prin medierea jurisprudenței constituționale.

Într-un prim capitol al titlului II lucrarea prezintă fenomenul constituționalizării ca transformare a ramurilor dreptului descris de profesorul Louis Favoreu, precum și ecoul pe care acest curent l-a avut în doctrina românească prin lucrările profesorilor Filipescu, Zlătescu și a Siminei Tănăsescu. În urma analizei studiilor dedicate de profesorul Favoreu descrierii fenomenului constituționalizării se observă că acesta este în opinia autorului un fenomen specific oricărei ordini juridice construite în jurul respectului drepturilor fundamentale și a unui sistem de justiție constituțională. De altfel, așa cum subliniază și profesorul Favoreu, principalul suport pentru dezvoltarea fenomenului constituționalizării ramurilor dreptului în doctrina franceză îl formează observarea ordinii juridice germane și mai exact a acțiunii pe care drepturile fundamentale percepute ca valori supreme sau norme obiective o exercită asupra întregului sistem juridic prin medierea Tribunalului constituțional federal german.

Constituționalizarea-transformare este determinată așadar de depășirea dimensiunii defensive a drepturilor individuale, în sensul atașării unor efecte pozitive acestora, concretizate în transformarea principiilor pe care le reprezintă în reguli la care trebuie raportată acțiunea autorităților care aplică, interpretează sau creează normele juridice. Lucrarea evidențiază astfel trei tehnici ale constituționalizării sub forma percepției drepturilor fundamentale ca reguli de interpretare ale dreptului civil, a efectului orizontal al acestora și a autorității deciziilor instanțelor constituționale.

Cel de-al doilea capitol al acestui titlu extrage consecințele consacării unei viziuni sistemice asupra drepturilor fundamentale determinată de perceperea acestora ca valori supreme, în sensul nuanțării tezei

constituționalizării dreptului civil prin evidențierea existenței unei distincții între protecția constituțională a principiilor specifice dreptului civil și acordarea unei valori constituționale acestora.

Constituționalizarea dreptului civil ca atribuire unei valori constituționale normelor specifice acestei ramuri de drept este susținută de o parte a doctrinei franceze pe baza jurisprudenței constituționale în care instanța constituțională protejează anumite drepturi fundamentale prin invocarea unor drepturi sau principii specifice dreptului civil.

Stabilirea limitelor interpretării constituționale se concentrează în jurul raportului pe care îl întrețin principiile „constituționalizate” cu un fundament scris, cu textele de valoare constituțională: interpretarea constituțională se transformă în creare a dreptului pe măsură ce raportarea la norma constituțională devine din ce în ce mai flexibilă. Cheia stabilirii unei distincții între interpretare și creare a dreptului constă în gardul în care judecătorul constituțional menține raportarea la un text scris atunci când formulează noi sensuri ale drepturilor fundamentale.

Prezența drepturilor fundamentale sub forma unui catalog jurisprudențial este o realitate a sistemelor moderne, iar extinderea acestui catalog pe cale jurisprudențială trebuie văzut din perspectiva tehnicii protecției constituționale a drepturilor fundamentale consacrate, în sensul unei adaptări al acestora la evoluția socială: ”imobilitatea listei drepturilor fundamentale este incompatibilă cu evoluția societății care imprimă acestora un caracter viu și evolutiv”. Perceperea drepturilor fundamentale ca sistem de valori ține cont de evoluția societății permițând „nuanțarea caracterului rigid al textului scris, cu atât mai mult cu cât e vorba despre un text constituțional pentru revizuirea căruia este nevoie de o procedură specifică”.

Se observă astfel existența unui sistem al drepturilor fundamentale ale cărei baze sunt reprezentate de demnitate, libertatea și egalitate; toate drepturile fundamentale sunt concretizări ale principiilor de libertate și egalitate, care la rândul lor, sunt o continuare a principiului demnității umane, construindu-se un sistem care ghidează protecția constituțională a drepturilor fundamentale și atenuază teoria care percepe puterea interpretativă a judecătorului constituțional ca o putere constituantă. Prezentarea drepturilor fundamentale ca sistem de valori permite înfățișarea cărților care consacra drepturi fundamentale sub forma unei piramide după modelul kelsenian al ierarhiei normative, „dar care nu îndeplinește aici funcția de reprezentare a unei ordini ierarhice, ci a unei ordini deschise ce permite conferirea tuturor acțiunilor omenești un fundament constituțional, și deci o protecție constituțională”. Judecătorul constituțional nu creează astfel noi drepturi fundamentale, competența de garantare a supremației constituției prin aplicarea tehnicilor de interpretare constituțională presupunând extragerea tuturor consecințelor normative din regulile și principiile de valoare constituțională, într-un cadru în care amenajarea exercițiului drepturilor fundamentale de către legiuitor este esențială. Prin raportarea la un fundament constituțional, instanțele constituționale definesc conținutul drepturilor fundamentale consacrate de constituant, protejând anumite drepturi care nu au valoare constituțională. Protecția acestor drepturi are rolul de a contribui la garantarea și precizarea conținutului dreptului fundamental, nefiind vizată de către instanțele constituționale atribuirea unei valori propriu-zise acestora.

Partea a doua a lucrării se îndreaptă asupra existenței unor efecte ale fundamentelor constituționale asupra dreptului civil din perspectiva celor două aspecte ale constituționalizării prezentate anterior. Alegerea primei teme abordate a fost determinată pe de o parte de importanța pe care o cunoaște

dreptul la respectul vieții private în ordinile juridice occidentale și pe de altă parte de faptul că proclamarea acestui drept atât în formă constituțională cât și legislativă permite dezvoltarea unei analize a influenței și raporturilor dintre cele două spații ale ierarhiei normative în sensul impus de tema lucrării. În același timp, definirea noțiunii de persoană umană și problema existenței unei protecții constituționale a acesteia reprezintă în mod evident un punct de interes central pentru o lucrare care are ca obiect tocmai perceperea acelor spații în care dreptul civil și cel constituțional pot depăși dihotomia clasică drept public-drept privat.

Se observă astfel că existența unor baze constituționale ale protecției persoanei umane se regăsește în „contextele juridice naționale marcate de prevalența unei ordini de valori care tinde să reducă separarea între sfera publică și cea privată”. Astfel, libera dezvoltare a personalității umane « fondată în principiu pe noțiuni de drept civil ce-și găsesc în dreptul constituțional principalul suport juridic » nu este de natură a institui o protecție a persoanei umane în parametrii clasici ai distincției drept public-drept privat, fiind vizat din contră aportul comun pe care îl pot aduce cele două ramuri ale dreptului în stabilirea conturului persoanei umane în drept.

Libera dezvoltare a personalității umane determină înțelegerea dreptului la respectul vieții private ca drept ce cuprinde aspecte legate atât de protecția intimității și a secretului acesteia cât și a recunoașterii și garantării alegerilor personale ca manifestare a puterii de autodeterminare a persoanei. Analiza influenței acestui principiu asupra dreptului civil nu susține însă teoria constituționalizării ca transformare a dreptului civil în sensul în care apariția jurisprudențială a dreptului la respectul vieții private are loc prin aplicarea unor principii specifice dreptului civil, iar în dezvoltarea acestui drept de către judecătorul civil, în urma consacării sale legislative, nu se poate observa o

raportare la deciziile instanțelor constituționale sau la principii de valoare constituțională. Judecătorul civil protejează astfel individul prin intermediul dreptului la respectul vieții private împotriva investigărilor și a divulgărilor neautorizate și libertate a vieții private, stabilind informația personală ca obiect al protecției acestui drept și determinarea obiectivă și subiectivă ale atingerii acestuia, precum și limitele sale fără a face referire în deciziile sale la jurisprudența constituțională sau la fundamentele constituționale reprezentate de demnitatea umană sau libera dezvoltare a personalității umane

Al doilea titlu al celei de-a doua părți a lucrării vizează analiza efectelor demnității umane în calitate sa de fundament constituțional asupra dreptului civil, analiză impusă de faptul că aceasta reprezintă, așa cum am subliniat, principalul motor al întregii evoluții a drepturilor fundamentale ca valori supreme. Din acest punct de vedere problema recunoașterii unui drept la identitate transsexualului constituie un aspect central al analizei dedicate influențelor fundamentelor constituționale asupra substanței dreptului civil, alături de dreptul copilului de a-și cunoaște originile.

În ceea ce privește identitatea sexuală a transsexualilor libera dezvoltare a personalității umane introduce în dreptul civil o complementaritate între identitate și identificare, în sensul în care identitatea civilă ca fundament al noțiunii de persoană, „este formată atât din elemente obiective cât și din dimensiuni alese, construite, ca efect al libertății personale” și rezultă din „consacrarea juridică a unei baze „reale” biologice și istorice”, formată din nume sau sex precum și din cele asupra cărora persoana își exercită puterea de determinare. Astfel dacă „identificarea persoanei prin semne juridice distinctive revine dreptului civil”, libera dezvoltare ca valoare supremă impune înregistrarea sub formă juridică a consecințelor reieșite din manifestarea puterii de autodeterminare recunoscută persoanei umane.

Modificarea jurisprudenței Curții de casație în sensul reinterpretării principiul indisponibilității actelor de stare civilă nu este însă efectul unei influențe a fundamentelor constituționale, ci a jurisprudenței Curții europene a drepturilor omului. În dreptul românesc recunoașterea dreptului la identitate sexuală transexualilor are loc pe cale legislativă în urma adoptării legii 119 din 1998, influența fundamentelor constituționale asupra acestui drept constând în respectarea procedurilor de formă și fond prevăzute în Constituția României.

Pe de altă parte, dreptul copilului de a cunoaște originile ia forma unui interes protejat juridic prin recunoașterea unui drept de a naște sub anonim consacrat de legea din 8 ianuarie 1993 în timp ce sistemul de protecție a drepturilor copilului întâlnit în dreptul românesc permite recunoașterea unui drept subiectiv la cunoașterea originilor, ca efect al nerecunoașterii părinților unui drept la anonim.

În ceea ce privește dreptul de a cunoaște originile în cadrul procreării medical asistate, sistemul francez păstrează consecințele regulii anonimului donatorului consfințit de codul civil, inexistența unei legislații în dreptul românesc dedicată acestui subiect, susținând dezbateri pe tema consacării și în acest caz a unui drept la cunoașterea originilor sau adoptarea sistemului francez. Trebuie menționat astfel faptul că instanța constituțională românească reține în decizia 349 din 2001 că imposibilitatea de a introduce o acțiune în contestarea paternității reprezintă o imixtiune în viața privată consacrată de art.26 din Constituție din moment ce conduce la consacrarea juridică a unui adevăr care nu se află în concordanță cu realitatea biologică. Realitatea biologică a paternității este deci din perspectiva instanței constituționale un element component al vieții private a individului și implicit a liberei dezvoltări a personalității ca principiu a cărei consacrare viața privată se constituie. Este interesant de văzut dacă instanța constituțională, în situația în care va avea

posibilitatea să se pronunțe asupra unei eventuale legi a procreării medical asistate, va menține realitatea biologică a paternității ca element al vieții private și în situația copilului reieșit din astfel de practici, eliminând efectele principiului anonimatului donatorului regăsite în sistemul francez.

Implicațiile liberei dezvoltări a personalității asupra dreptului civil se concretizează în sistemul francez în reglementarea raporturilor dintre homosexuali sub forma pactului civil de solidaritate, conferindu-se acestui tip de raporturi un cadru legal care le deosebește de concubinaj ca simplă stare de fapt, și în sistemul românesc în depenalizarea acestui tip de raporturi prin decizia Curții constituționale din 15 iulie 1994. Se observă în același timp faptul că protecția constituțională a libertății de căsătorie nu implică consacrarea dreptului de a se căsători persoanelor de același sex, diferența dintre sexe reprezentând un element definitoriu al căsătoriei în cele două sisteme juridice analizate.

Reglementarea raporturilor dintre homosexuali ridică problema existenței unor raporturi familiale în cadrul acestor cupluri, devenind centrală din această perspectivă dezbateră posibilității acestora de a avea copii. Consiliul constituțional arată că limitarea legiutorului la reglementarea de o manieră explicită a obiectului pactului civil de solidaritate, a drepturilor și obligațiilor contractanților, precum și a cauzelor care determină nulitatea acestuia, și neprevăderea unor noi dispoziții cu privire la copii rezultați dintr-o astfel de uniune sau a posibilității de a recurge la adopție sau tehnicile de procreare medical asistată este de natură a stabili faptul că „legea supusă controlului nu are nicio incidență asupra (...) dispozițiilor codului civil referitoare la actele de stare civilă, filiație, filiația adoptivă și autoritatea parentală”. Se înțelege astfel din poziția instanței constituționale că aplicarea regulilor comune în materie nu este de natură a garanta sau permite

persoanelor de același sex posibilitatea de a avea copii, așa cum observă profesorul Millard, „pactul civil de solidaritate neproducând niciunul dintre efectele specifice căsătoriei în materia adopției sau a procreării medical asistate”.

În acest sens dacă una dintre finalitățile familiei care îi determină în același timp acesteia specificitatea sau existența, este reprezentată de apariția copiilor și educarea acestora, se impune, în ceea ce privește protecția unei vieți familiale normale a cuplurilor homosexuale, distincția dintre viața privată și viața familială. Viața privată în general este orientată către individ și către asigurarea unui spațiu în care acesta poate să facă alegerile considerate necesare liberei sale dezvoltări, având din această perspectivă o puternică notă individualistă, în timp ce familia este o instituție care interesează în mod direct statul, ca spațiu situat la limita dintre privat și public. Copilul în cadrul familiei este titularul unor drepturi în timp ce în spațiul vieții private acesta ar constitui obiectul unui eventual drept care îi poate fi acordat persoanei ce invocă dreptul la respectul vieții sale private.

Este important de subliniat în același timp că eliminarea oricăror distincții dintre pactul civil de solidaritate și căsătorie se va face în mod indiscutabil doar sub imperiul convingerilor sociale și a gradului în care acestea reușesc să determine majoritatea să adere la o astfel de viziune, ordinea juridică a sistemelor democratice definindu-se tocmai prin această capacitate de a urma tendințele majoritare. În același sens trebuie ținut cont și de sistemul supranațional din care statele națiune fac astăzi parte, și de constrângerile inevitabile pe care integrarea și nevoia de unitate adusă de aceasta o exercită asupra ordinilor juridice naționale.

Libera dezvoltare a personalității umane raportată la demnitate se aplică în același timp conturării unui statut juridic al corpului și al embrionului uman

în dreptul civil, nuanțând sistemul atribuirii personalității juridice de către regulile dreptului civil.

Se observă astfel faptul că regula *infans conceptus* are rolul de a proteja copilul și nu embrionul, și că din punct de vedere juridic nu poate fi titulară de drepturi decât persoana capabilă de existența fizică în mod autonom. Personalitatea juridică sau existența juridică a embrionului nu este recunoscută din această perspectivă decât dacă acesta se naște, devenind persoană.

Protecția acordată persoanei umane prin intermediul personalității juridice nu corespunde deci necesității de a proteja umanitatea persoanei umane pe plan civil, ci aceleia de a proteja un interes juridic, această finalitate practică a personalității juridice justificând într-o oarecare măsură neacordarea acesteia embrionului: ”La ce ar putea servi unui embrion să aibă un cont în bancă, să acționeze în justiție sau să semneze un contract dacă nu s-a născut încă? (...) Acordarea personalității juridice embrionilor ar putea să pară mai șocant decât negarea acesteia atâta timp cât nu corespunde niciunei utilități practice”.

Principalul interes al teoriei personalității juridice aplicate embrionului rămâne însă în planul posibilității acestuia de a fi titular de drepturi. În mod concret drepturile care interesează embrionul nu vizează interese economice de genul celor enumerate, ci dreptul la viață sau demnitate umană. Dacă doar persoanele pot fi titulari de drepturi pe cale de consecință embrionii nefiind persoane nu pot avea nici dreptul la viață și nici pe cel la demnitate. Dorința de a vedea embrionii titulari ai unor astfel de drepturi ar presupune inversarea raporturilor generate de teoria civilă a personalității juridice și acceptarea faptului că pot exista titulari de drepturi fără personalitate juridică.

Problemelor astfel ridicate le poate fi însă oferită un alt tip de explicație care presupune însă părăsirea cadrului clasic impus de dreptul civil. Trebuie

subliniat astfel faptul că dreptul la viață și la demnitate umană sunt drepturi fundamentale ale ordinii juridice statale. Acestea potrivit art.1 alin.3 din Constituția României sunt valori supreme, calitate în care, așa cum am văzut, se impun în mod automat respectului autorităților publice. Obligația de garanție a drepturilor fundamentale consacrate la nivel constituțional adresată autorităților publice presupune adoptarea de către acestea a unor măsuri prin care să se realizeze în mod concret și în toate spectrele juridicului protecția acestora ca expresie directă a supremației constituției și a acceptării principiului statului de drept ca principiu structurant al societății politice și juridice. Din această perspectivă, specificul garantării drepturilor fundamentale percepute ca valori juridice nu presupune în mod obligatoriu existența unui raport clasic de genul drepturi fundamentale - atingeri concrete aduse unei persoane umane individualizate, titulară a acestora. Garantarea constituțională a drepturilor fundamentale permite astfel respingerea concluziei potrivit căreia *inexistența personalității juridice a embrionului determină și inexistența oricărei protecții juridice a acestuia*. Dreptul pozitiv trebuie să recunoască „umanitatea dincolo de noțiunea strictă a persoanei în sens juridic, satisfăcătoare doar atunci când este vorba despre probleme patrimoniale sau de filiație, și nu când trebuie respectată existența și demnitatea ființei umane” .

Demnitatea nu vizează astfel în mod necesar ființa umană în individualitatea sa, ci umanitatea omului în așa fel încât dacă „omul drepturilor omului reprezintă din punct de vedere juridic individul universal în libertatea sa universală și aduce deci în scenă un proces de identificare, umanitatea nu permite o astfel de modalitate de reprezentare. Ea apare ca reunirea simbolică a tuturor oamenilor prin ceea ce au comun, prin calitatea lor de ființe umane. În alți termeni permite recunoașterea unei apartenențe la

genul uman ca gen comun”. Demnitatea reprezintă deci calitatea acestei apartenențe de care embrionul uman nu poate fi privat.

În altă ordine de idei recunoașterea existenței unui raport între demnitate și embrion este esențială pentru conturarea statutului juridic al acestora atâta timp cât finalitatea directă a demnității a fost mereu aceea de a distinge persoana umană de animale sau lucruri. Astfel oricare ar fi nivelul concret al dreptului pozitiv, embrionul uman nu poate rămâne în afara unui oarecare raport cu specia umană, fiind imposibilă „nerecunoașterea umanității acestora”.